

EGE DENİZİ KİTA SAHANLIĞI DAVASI VE BAZI DÜŞÜNCELER

Dr. Aslan GÜNDÜZ*

Giriş

Ege Denizi Kıta Sahanelığı Davası¹ Yunanistan'ın 1976 de La Haye'deki Milletlerarası Adalet Divanında (Divan) Türkiye aleyhine açtığı bir davadır. Ancak, Divan'ın bu davada verdiği karar Türkiye ile Yunanistan arasındaki kıta sahanlığı uyuşmazlığını halleden bir karar değildir; tersine Milletlerarası Adalet Divanı'nın bu ihtilafa bakmaya yetkili olmadığını belgelemektedir. Kararda yargı yetkisine ilişkin birçok noktadan başka, devletler hukukunun muhtelif meselelerine değinilmiştir. Milletlerarası usul hukukunun açıklık kazanan hükümleri yeniden teyid edilmiştir. Kıta sahanlığının esasına ilişkin bazı ipuçları verilmiştir. Asıl önemlisi karar iyice incelenirse Divan'ın ileride hangi meselelerde nasıl bir tavır takınacağı tahmin edilebilir. Nihayet, iddia ve savunmada tutarlı olmanın ehemmiyeti bu kararla bir ke-re daha ortaya konulmuştur.

Karar metni 45 sahifedir; kararın dili İngilizce ve Fransızca'dır. İngilizce metin geçerlidir. Karar 12 kabul oyuna karşılık 2 red oyu ile alınmıştır. Karara muhalif kalan hakimlerden birisi Yunanlı **ad hoc** hakimdir²; diğeri de Castro'dur³. Karara olumlu oy verenlerden başkan yardımcısı Nagendra Singh⁴, ile Gros⁵, Lachs⁶, Morozov⁷ ve Tarazi⁸ ayrı görüş serd etmişlerdir.

Bu yazıyı kaleme almaktaki amacımız Türkiye'nin de zaman zaman davacı veya davalı olarak ilgili bulunduğu ve kararları, yaşıyan hukuku tespit etmesi bakımından, bütün devlet yöneticilerine öncülük etmesi gereken Milletlerarası Adalet Divanının bazı noktalardaki görüşlerini resmi metinlere erişemeyenlere sunmaktır. Bu sebeple, ağırlık noktasını Divan'ın görüşlerini yansıtmaya vereceğiz. Gerekli gördüğümüz yerlerde açıklamada bulunacağız.

I — KARAR ÖNCESİ OLAYLAR VE İDDİALAR

Bilindiği gibi, Türkiye ile Yunanistan Ege Denizindeki kıta sahanlığı üzerinde hak sahipliği ve kıta sahanlığının sınırlandırılması konusunda ihtilaf halindedirler. Türkiye Ege Denizin'deki adaların kendilerine mahsus kıta sahanlığının olmadığı; bu adaların Türk kıta sahanlığı üzerinde birer tümsek (Protuberance)ten ibaret olduğu görüşündedir⁹. Buna mukabil, Yunanistan sözkonusu adaların da kendilerine mahsus kıta sahanlığının olduğunu iddia etmektedir¹⁰. Türkiye, kendi görüşüne uygun şekilde, 1973 yılında Anadolu kıyıları yakınında bulunan bazı Yunan adalarının 6 millik karasuları dışında kalan fakat adalar arasında yer alan bölgeleri de kapsıyan bazı deniz alanlarında pet-

* İstanbul Hukuk Fakültesi, Devletler Umumi Hukuku Anabilim Dalı Araştırma Görevlisi.

1) Kararın İngilizce ve Fransızca metni için bkz. *International Court of Justice, Reports of Judgements, Advisory Opinions and Orders*. (Kısaca, ICJ, Reports, olarak geçecektir). *Agean Sea Continental Shelf Case (Greece v. Turkey)*. Judgment of 19 December 1978, 1978, pp. 1 - 45.

2) *İbid.*, s. 72-83.

3) *İbid.*, s. 62-72.

4) *İbid.*, s. 46-48.

5) *İbid.*, s. 49.

6) *İbid.*, s. 50-53.

7) *İbid.*, s. 54.

8) *İbid.*, s. 55-61.

9) Bkz. ICJ, Reports, 1978, Parag. 83.

10) Nitekim, Yunanistanın başvurusunda Ege Denizindeki bazı (hepsi değil) Yunan adalarının kıta sahanlığının tespiti istenmiştir. ICJ, Reports 1978, s. 6.Parag. 12.

rol araması yapmak üzere Türk Petrolleri Anonim ortaklığına ruhsat verdi¹¹. Daha sonra Yunanistan'ın durumu protesto etmesi ve Türkiye'nin bu protestoları reddetmesi sadece ihtilafı ağırlaştırmıştır. Türkiye araştırma ruhsatı verdiği sularda 1974 de Çandarlı Gemisi ve 1976 da MTA Sismik-1 Gemiyle araştırmalarını sürdürmeye devam etmiş; her seferinde Yunanistan'ın protestosu ile karşılaşmıştır. Gene her seferinde protestoları reddetmiştir. Bu arada ihtilafın barışçı şekilde çözümü konusunda iki ülke arasında görüşmeler devam etmiş ve ihtilafın Milletlerarası Adalet Divanına karşılıklı olarak götürülmesi üzerinde de durulmuştur. Bu olay bakımından en önemli görüşme 31 Mayıs 1975 tarihinde iki ülkenin başbakanları arasında Brüksel'de yapılan görüşme olmuştur. Bu görüşmeyi takiben neşredilen müşterek bildiri daha sonra iki ülke arasında yorum anlaşmazlığına yol açmıştır. Bunu aşağıda ayrıca ele alacağız.

Yunanistan, MTA - Sismik-1'in 6-7-8 Ağustos 1976 tarihlerinde, iddiaya göre, Yunan kıta sahanlığında araştırmalar yapması üzerine, ihtilafı hem BM Güvenlik Konseyine götürmüş, hem de Milletlerarası Adalet Divanına tek taraflı olarak başvurmuştur.

Güvenlik Konseyi 25 Ağustos 1976 da kabul ettiği 395 (1976) sayılı kararında¹² Yunanistan'la Türkiye'den, diğerleri yanında, ihtilafı noktalar üzerindeki görüşmelere yeniden başlamalarını ve uygun yargı araçlarını, bilhassa Milletlerarası Adalet Divanı'nın bu konuda katkıda bulunmaya ehliyetli olduğunu dikkate almalarını istemiştir.

Öte yandan, Yunanistan 10 Ağustos 1976 tarihini taşıyan dilekçesini Divan'a verdikten sonra, aynı gün Divan'dan esasa ilişkin karar verilinceye kadar Türkiye'nin ihtilafı bölgede faaliyette bulunmasını engellemek için geçici tedbirlere hükmetmesini istemiştir¹³.

II - YUNANİSTAN'IN DİVAN'DAN TALEPLERİ

Yunanistan tek taraflı başvurusunda Divan'dan ayrıca şu hususları karara bağlamasını istedi¹⁴.

1 - Yunan ülkesinin bir parçası olarak başvuruda anılan Yunan adalarının milletlerarası hukukun prensip ve kurallarına göre kendilerine murtabit kıta sahanlığına sahip olduğunu;

2 - Divanın, Ege Denizinin yukarıda anılan alanlarında yer alan kıta sahanlığına uygulamaya karar vereceği prensiplere ve milletlerarası hukuk kurallarına uygun şekilde Ege Denzinde Yunanistan'a ve Türkiye'ye ait kıta sahanlığı parçaları arasındaki sınır veya sınırlar hangisidir?

3 Yunanistan'ın kendi kıta sahanlığı üzerinde kaynaklarını araştırma ve işletmek amacıyla **egemen ve münhasır haklarını**¹⁵ kullanmaya yetkili olduğunu;

4 - Türkiye'nin, gerek arama, araştırma, işletme şeklinde, gerekse başka şekilde olsun, Yunanistan'ın rızası olmadan Yunan kıta sahanlığı üzerinde herhangi bir faaliyete girmeğe hakkı olmadığını;

5 - Türkiye'nin bölgedeki araştırma faaliyetlerinin, Yunanistan'ın kendi kıta sahanlığında araştırma, arama ve işletme veya kıta sahanlığı ile ilgili ilmî araştırma yapmaya izin verme konusundaki egemen ve münhasır haklarının bir ihlâlini teşkil ettiğini;

11) *Bu karara tekaddüm eden olayların gelişimi Divan kararında özetlenmiştir. Bkz. İbid. parag, 1-31; Kararın bir özeti ile olayların gelişimi için ayrıca bkz: TOLUNER, Sevin, Milletlerarası Hukuk Dersleri, 1979, s. 218. dipnot 56.*

12) *Karar metni için bkz: Milletlerarası Münasebetler Türk Yıllığı, 1976, XVI, s. 198.*

13) *Divan geçici tedbir kararı verilmesini reddetmiştir. Ayrıntılı bilgi için bkz. TOLUNER, op. cit, s. 218 dipnot. 56.*

14) *Bkz: ICJ, Reports, 1978. parag. 12 vd.*

15) *Yunanistan kıta sahanlığı ile ilgili haklarından egemen haklar olarak bahsettikten sonra, bir başka hususta kıta sahanlığının 1928 lerde bilinmediğini; bu sebeple, bu tarihte Yunanistan'ın kıta sahanlığını ülke statüsüyle ilgili olarak göremeyeceğini savunmuştur. Divan o tarihlerde bilinmeyen kıta sahanlığı haklarına sahip çıkan Yunanistan'ın ülke statüsü kavramının aynı evrime tabi olmayacağını savunmasını çelişkili bulmuştur. Bkz. ICJ. Reports, 1978, Parag. 78.*

6 - Divan'ın Yunanistan'a aidiyetine hükmedeceği kıta sahanlığı alanlarında Türkiye'nin yukarıda belirtilen faaliyetlerine devam etmeyeceğini;

III - DİVANIN İHTİLAFA BAKMA YETKİSİ

Milletlerarası Hukukta milli hukuk anlamında mecburi adalet yoktur. Bir ihtilaf ortaya çıktığı zaman taraflardan birisi istese de ihtilafı tek taraflı olarak milletlerarası Adalet Divanına götüremez. İhtilafın böyle bir merci tarafından halli için, ya ihtilaf çıkmadan önce, veya çıktıktan sonra ihtilafa taraf olan devletlerin Divanın yetkisini kabul etmiş olmaları gerekir. Kısaca, Divanın yetkisi devletlerin rızasına dayanır¹⁶.

IV - YUNANİSTAN'IN YETKİYİ İSTİNAT ETTİRDİĞİ KAYNAKLAR

Yunanistan Ege ihtilafını Divan'a götürdüğünde, yukarıda belirttiğimiz sebeplerle, Divanın yetkisini iki belgeye dayandırdı. Birincisi, Milletlerarası İhtilafların Barışçı Şekilde Çözümüne İlişkin 1928 tarihli Genel Sened idi (17. maddesi). İkincisi, 31 Mayıs 1975 tarihli Brüksel Müşterek Bildirisi idi.

Yunanistan'a göre, hem Türkiye hem de Yunanistan 1928 Genel Senedine taraf olmuştur. Bu sened 17. maddesiyle tarafların aralarında çıkacak ihtilafları Milletlerarası Daimi Adalet Divanına götürmelerini öngörür¹⁷. Türkiye ile Yunanistan arasında şimdi bir ihtilaf vardır. Öyleyse, Yunanistan Türkiye'yi bu Sened'e dayanarak Divan önünde dava edebilir.

Gerçekten de Genel Senedin 17. maddesi şöyledir:

"Tarafların hakları hususunda farklı görüşler benimsediği bütün ihtilaflar, 39. maddeye göre konulabilecek çekincelere tabi olarak, Milletlerarası Daimi Adalet Divanının kararına havale edilir, meğer ki taraflar burada öngörülen tarzda bir hakem mahkemesine başvurmayaya razı olsunlar. Yukarıda zikredilen ihtilafların bilhassa Milletlerarası Daimi Adalet Divanı Statüsünün 36. maddesinde zikredilenleri kapsayacağı anlaşılmaktadır^{17a}."

Yunanistan, ayrıca Türk Başbakanı Demirel ile Yunan Başbakanı Karamanlis'in 31 Mayıs 1975 de Brüksel'de yaptıkları görüşmeden sonra yayınlanan müşterek bildirin ihtilafın tek taraflı olarak Divan'a arz edilmesi hususunda Yunanistan'a yetki verdiğini iddia etmiştir. Bildirinin ilgili kısmı şöyledir:

"Görüşmeleri esnasında iki Başbakan ülkeleri arasındaki ilişkiler hususunda mevcut duruma yol açmış olan sorunları gözden geçirme fırsatını buldu.

(Başbakanlar) bu sorunların görüşmeler yoluyla barışçı şekilde ve Ege Denizi kıta sahanlığının ise Lahey'deki Milletlerarası Mahkeme tarafından halledilmesini **kararlaştırdılar**. İki Hükümet temsilcisinin bundan sonraki toplantılarının üzerinde cereyan edeceği genel çizgileri tayin ettiler.

Bu noktada Ege Denizi kıta sahanlığı sorununu ile ilgili uzmanlar toplantısı ile hava sahası ile ilgili uzmanlar toplantısının tarihini öne almayı kararlaştırdılar^{17b}"

Yunanistan'a göre, bu müşterek bildiri ile Yunanistan ve Türkiye Ege Denizi ihtilafı konusunda birlikte ve ayrı ayrı Divan'ın yetkisini kabul ettiler.

16) Bu konuda fazla bilgi için bkz: AK-İPEK, Ö. İlhan, *Milletlerarası Adalet Divanı, Üçüncü bası, 1974, s. 59 vd*; Çelik E.F. *Milletlerarası Hukuk, II, 1982 s. 384*; BELİK M. R., "Milletlerarası Adalet Divanı'nın Kazai Yetkisi" Prof. Dr. Ernst E. Hirsch'e Armağan (ayrı bası). 1964. Gerçekte, Divanın yargı yetkisinin devletlerin rızasına dayandığı görüşü bizzat Divanın kararlarında açık açık belirtilmiştir. Bkz: *Minorities Schools in Upper Silesia (1928) PCIJ, Ser A. No. 15, s. 22*; *Interpretation of Peace Treaties (First Phase) 1950*, ICJ, Reports s. 65-71. vs.

17) Milletlerarası Daimi Adalet Divanı'na havale edilmesi gereken ihtilaflar şimdiki Divan Statüsünün 37. maddesine göre, ihtilaf taraflarının Statüyü kabul etmiş olmaları veya kabul etmiş sayılmaları şartıyla, şimdiki Divan'a havale edilir.

17a) Metni için bkz: LNTS, vol. 93. S. 344.

17b) Müşterek Bildirinin metni için bkz: *Milletlerarası Münasebetler Türk Yılı, 1975, XV, s. 125*.

1 — Türkiye'nin Divan'ın yetkisi hakkındaki görüşleri

Türk Hükümeti Divan'a herhangi bir la-yiha vermediği gibi, sözlü duruşma safhasına da katılmadı. Ancak, Divan'a gönderilen 25 Ağustos 1976, 24 Nisan 1978 ve 10 Ekim 1978 tarihi yazılarında Türk Hükümeti yetki konusunda görüşlerini bildirmiştir¹⁸. Buna göre:

1 - 1928 Genel Senedi yürürlükte değildir.

2 - Yürürlükte kabul edilse bile, Yunanistan bu Sened'e katılırken "ülke statüsü" ile ilgili ihtilafların Divan'ın yargı yetkisi dışında kalacağı hususunda bir çekince ileri sürmüştür¹⁹. Kıta sahanlığı ile ilgili bir ihtilaf ülke statüsü ile ilgili bir ihtilaftır. Bu sebeple de Türkiye bu çekinceye dayanmaktadır ve Divan'ın bu ihtilafı inceleyemeyeceği görüşündedir.

3 - Müşterek Bildiriye dayanarak da yetki tesis edilemez. Bir müşterek bildiri bir milletlerarası anlaşma değildir. Eğer öyle olsaydı, en azından Türkiye tarafından bunun onaylanması gerekirdi. Yunanistan'da bunu bilmektedir.

4 - İki Hükümet arasında esas konu üzerinde görüşmeler başlamadan müracaat yapılmıştır. Oysa, anlamlı görüşmeler yoluyla konuya barışçı bir çözüm getirilmesi düşünülmüştü.

5 - Güvenlik Konseyi bu konuda aldığı bir kararda²⁰ taraflara problemlerini esas itibariyle görüşmeler yolu ile halletmelerini istedi. Bu karar gereğince 11 Kasım 1976 de Bern Anlaşmasına varıldı. Bu anlaşmanın 1. maddesi samimi, devamlı ve iyi niyetle yürütülecek görüşmeleri öngörüyordu. Samimi ve ciddi görüşmeleri yürütmenin zorunlu şartlarını ve problemlerin bu görüşmelerle çözümlenmesinin gerisindeki amacı böyle bir milletlerarası davanın devamı ile bağdaştırmak zordur.

6 - Türkiye ile Yunanistan arasındaki bu ihtilaf son derece siyasi bir mahiyet taşımaktadır.

2 — Divan'ın yetki meselesini çözümlemesi

A - Genel Senedin yürürlükte olup ol-

madığını karara bağlamaya gerek yoktur.

Yunanistan, Divan'ın Ege ihtilafına bakmaya yetkili olduğu iddiasını, inter alia, Genel Senedin 17. maddesine istinat ettirdiği zaman, Türkiye'nin yaptığı savunmalardan bir tanesi Genel Senedin şimdi yürürlükte olmadığı idi.

Genel Senedin 17. maddesi tarafların hakları hususunda anlaşamadıkları bütün ihtilafların, 39. maddeye göre ileri sürülecek çekincelere bağlı olarak, Milletlerarası Daimi Adalet Divanı'nın kararına arz edileceğini, ancak tarafların bir hakem mahkemesine de gidebileceğini öngörür.

Milletlerarası Daimi Adalet Divanı'nın hukuki varlığı 1946 da sona ermesine rağmen, bugünkü Divan'ın Statüsünün 37. maddesi yürürlükte olan bir anlaşma veya konvansiyon... bir meseleyi Milletlerarası Daimi Adalet Divanına götürmeyi öngördüğü zaman, bu Statünün tarafları arasında, bu meselelerin Milletlerarası Adalet Divanına havale edileceğini belirtmektedir.

Bu suretle, Türkiye ile Yunanistan arasındaki ihtilaf bakımından Genel Senedin 17. maddesinde zikredilen Milletlerarası Daimi Adalet Divanı yerine bugünkü Divan'ın ikâme edileceği açıktır. Şu kadar ki, hem Türkiye hem de Yunanistan'ın taraf olduğu Genel Senedin yürürlükte olması gerekir.

18) *Türk Hükümetinin görüşleri için bkz: Milletlerarası Münasebetler Türk Yıllığı, 1976 XVI, s. 199 vd.*

19) *Yunanistan'ın katılma belgesine iliş-tirdiği çekincenin metni şöyledir; Aşağıdaki ihtilaflar Genel Sened'de ta-rif edilen usullerden, 1. Bölümde zikre-dilen uzlaşma usulu da dahil, istisna edilmişlerdir:*

a-

b- *Milletlerarası hukuka göre münhasıran Devletlerin milli yetkisine giren meselelerle ilgili ihtilaflar, ve bilhas-sa, Yunanistan'ın liman ve ulaştırma yolları üzerindeki egemenlik hakları ile ilgili ihtilaflar da dahil, Yunanis-tan'ın ülke statüsü ile ilgili ihtilaflar.*

20) *Karar metni yukarıda dipnot 18 da zik-redilen kaynaktan yayınlanmıştır. Bkz: s. 198-199.*

Buna rağmen, Divan Genel Senedin yürürlükte olup olmadığını araştırmamıştır. Çünkü, Türkiye'nin savunmasında Genel Senedin yürürlükte olduğu kabul edilse bile, Yunanistan'ın bu Senede taraf olurken ileri sürdüğü üç çekinceden biri olan (b) çekincesi sebebiyle Divanın ihtilafa bakamayacağını belirtmişti²¹.

Divan'a göre, Statünün 59. maddesi gereğince Divanın kararları sadece taraflar arasında ve o mesele bakımından bağlayıcıdır. Halbuki, Genel Senedin yürürlükte olup olmadığı hakkında verilecek bir karar bu ihtilafa taraf olmayan fakat Genel Senede taraf olan diğer devletleri de etkiler. Divan yetkisine iki sebeple itiraz edildiğinde, kararını daha direk ve daha kati olan sebebe dayandıracaktır. Öyleyse, Genel Senedin yürürlükte olup olmadığını araştırmaya gerek yoktur. Türkiye'nin (b) çekincesi hakkında iddiasını incelemek yeterlidir.

Divan'ın bu ön kararı bazı tartışmalara yol açmıştır. Divan kararına katılan Hakim Morozov ayrı beyanında Genel Sened'in yürürlükte olmadığını belirtmiştir. Morozov'a göre Milletler Cemiyeti'nin mekanizması ile yakından ilgili olan Sened, Cemiyetin ortadan kalkması ile sona ermiştir²².

Karara muhalif olan **de Castro** Senedin hâlâ yürürlükte olduğunu iddia etmiştir²³.

Yunanlı Ad hoc hakem Stassinopoulos Divan'ın önce Genel Sened'in yürürlükte olup olmadığını karar bağlaması gerektiğini belirtmiştir²⁴. Bu görüşe göre, eğer Genel Sened yürürlükte değilse, Yunan çekincesi etkisiz olacaktır. Kaldı ki, Divan kararının bir kısmını, muhtevasını incelemekten kaçındığı Genel Sened'e dayandırmıştır. Meselâ, kararın 45. paragrafı Türkiye'nin (b) çekincesine dayanmasını senedin 39. maddesinin 3. paragrafı anlamında bir başvurma olarak belirtmiştir.

Aslında, Genel Sened'in yürürlükte olup olmadığı sorunu daha önce de ortaya atılmıştı. Divan'da konu tartışılmış fakat halledilememiştir. Bununla beraber, üyelerin görüşleri ortaya çıkmış, birçoğu bu konuda zaten bir fikir sahibiydi. Bu sebeple, Divan'ın Genel Sened'in yürürlükte olup olmadığı sorununu incelemeden evvel (b) çekincesini

incelemiş olması O'nun Senedin yürürlükte olduğu hakkındaki gayri-resmi inancından kaynaklanmış olabilir. Yahut da, Divan üyeleri (b) çekincenin yüzeysel bir incelemesini yaptıktan sonra, bu çekincenin ihtilafı yetki kapsamı dışında bıraktığı izlenimini edinmiş ve öncelikle, verindelik bakımından daha uygun olan, çekince, ihtilafını halletmeyi yeğlemiş olabilirler.

Esasen Divan'ın Dahili Kazai Uygulaması Hakkındaki Karara göre hakimlerin zaman zaman çeşitli ön meseleler hakkında fikir alışverişinde bulunmaları hem mümkün, hem de arzuya şayandır.

Divan'ın tuttuğu yol usul ekonomisi bakımından da doğrudur. Çünkü; önce Genel Sened incelenip de yürürlükte olduğu tespit edilseydi, (b) çekincesiyle ilgili itiraz gene incelenecekti ve neticede aynı yere varılacaktı. Fakat yargıçlar daha fazla yorulacak ve dava dışı çevreleri rahatsız edecekti. Şayet, Divan (b) çekincesinin ihtilafı yetki dışı bırakmadığı sonucuna varsaydı, tarafların kaybettiği birşey olmayacaktı; Genel Senedin yürürlükte olmadığı ihtilafına dönülebilirdi.

B - İhtilafın Siyasi Nitelikte olduğu ve Görüşmeler Devam Ederken Davaya Devam Edilemeyeceği İddiası

Milletlerarası hukukta devletler arasındaki ihtilaflar "hukuki ihtilaflar", "siyasi ihtilaflar" diye ikiye ayrılır. Hukuki ihtilafların aksine siyasi ihtilafların yargısal çözüme elverişli olmadığı kanaati vardır²⁵. İşte Türk

21) Bkz: *Milletlerarası Münasebetler Türk Yıllığı*, 1976, XVI- s. 203.

22) Bkz: *ICJ, Reports*, 1978, s. 54.

23) *İbid.*, s. 62.

24) *İbid.*, s. 72 vd. Stassinopoulos'a göre Genel Sened'in, uzun süre uygulanmadığı için, metruk olduğu söylene-meyeceği gibi, Nükleer Denemeler Davasında Genel Senedin varlığı konusu tartışıldığında Türkiye'nin böyle bir belgeyle artık bağlı olmadığını belirtmeyi unuttuğu da söylenemez. *İbid.* s. 73.

25) Bu hususta bkz: Murty, B. S., "Settlement of Disputes", *Manual of Public International Law* (editor M. Sorenson). 1968, s. 673-677 vd;

Hükümeti Ege ihtilafının son derece siyasi nitelikte olduğunu belirterek bunun sonuçlarını imâ etmiştir. Divan bu iddiayı reddetmiştir. Divan'a göre, kıta sahanlığının sınırlandırılması konusunda iki devleti içine alan bir ihtilafın bazı siyasi unsurları kapsamaması mümkün değildir. Mevcut ihtilaf ise, tarafların hakları hususunda farklı görüşler benimsedikleri bir ihtilafıdır. Divan'a başvuran Yunanistan ihtilafın milletlerarası hukukun prensip ve kurallarına göre halledilmesini istedi. Türkiye, Yunan iddiasına karşı "özel şartların" varlığı gibi hukuki gerekçelere başvurdu. Yunan müracaatı ile memorandumunda olduğu gibi, Türk gözlemlerinde de kendilerinin Ege Denizindeki kıta sahanlığı üzerindeki egemen haklarının farazi sınırlarının belirlenmesi hususunda farklı düşüncükleri anlaşılmaktadır. Böylece, Türkiye ile Yunanistan'ın yek diğerine karşı talep ettikleri bazı haklar vardır ve iki devleti ayıran ihtilafın temelinde hukuki haklar yatmaktadır²⁶. Bundan dolayı, Divan taraflar arasında siyasi değil, hukuki bir ihtilafın olduğu inancındadır.

Divan bu kararı ile bir kere daha "siyasi ihtilaf", "hukuki ihtilaf" ayırımını kabul etmiştir. Doktrinde aksi görüşlere rağmen uygulamada bu ayırımın muhafaza edildiği görülmektedir. Fakat, bir ihtilafın bazı siyasi unsurlar kapsamaması onu siyasi bir ihtilaf haline getirmez; belirleyici olan ihtilafın temelinde hukuki hakların yer alıp almadığıdır. Tarafların uyuşmazlığa bakış açısı ve onu tavsif şekilleri önem arz etmektedir. Buna göre, Ege ihtilafının hukuki bir ihtilaf olduğu kesindir.

Divan, bundan başka, Türkiye'nin bir ihtilafın tarafları onu görüşmelere konu yaptıkları sürece, ihtilafın milletlerarası mahkemede görülemeyeceğini ima ettiğini; fakat bu iddianın kabul edilemeyeceğini belirtmiştir. Divan'a göre Şart'ın 33. maddesinde barışçı çözüm usulleri olarak görüşmeler ve yargı yolu birbirlerini tamamlıyan usuller olarak sıralanmıştır. Birinin işletilmesi aynı zamanda diğerine başvurmayı engellemez²⁷.

C - Türkiye'nin iptidai itiraz olarak çekinceyi zamanında ileri sürmediği iddiası

Yunan Hükümetine göre, Türkiye'nin (b) çekincesine dayanarak yaptığı yetki itirazı dinlenemez. Çünkü bu çekincenin Genel Sened'e etkisi sorununun Divan İçtüzüğü'nün 79. (eski tüzük 67) maddesi gereğince iptidai itiraz olarak ileri sürülmesi gerekirdi. Oysa, Türkiye bunu iptidai itiraz olarak ileri sürmemiştir. Divan, daha önceki davalarda, davalının ileri sürdüğü veya kendisinin farkına vardığı "itiraz", "hukuki iddia" veya müdafaaları dikkate almaktan öteye geçmemiştir. Bu davada ise, Divan, davalı hükümet (Türkiye)'in yerine geçerek, davacının (Yunanistan) vaktiyle ileri sürdüğü bir çekinceye dayanmış ve kendini duruşmaya gelmiyen davalının yerine ikâme etmiştir. Böyle bir şey Genel Sened'in 39. maddesinin 3. paragrafı ve İçtüzüğü'nün 79. (eski tüzük 67) maddesi ile bağdaşmaz²⁸.

26) ICJ, Reports, 1978, s. 13.

27) Birleşmiş Milletler şartının 33. maddesi şöyledir:

1- Devamı milletlerarası barış ve güvenliğin muhafazasını tehlikeye düşürme ihtimali olan herhangi bir ihtilafın tarafları, herşeyden önce, görüşme, tahkik, arabuluculuk, uzlaştırma, tahkim, yargısal çözüm, bölgesel kurum veya örgütlere başvurma, veya kendilerinin seçtiği diğer barışçı çözüm araçları ile bir çözüm tarzi bulmaya çalışacaklardır.

2- Güvenlik Konseyi, gerekli gördüğü zaman tarafları bu araçlarla ihtilafını çözmeye davet edecektir.

28) İçtüzüğü'nün 79. maddesinin 1. bendi şöyledir:

1. Davalının Divan'ın yetkisine veya müracaatın incelenmesine yapacağı herhangi bir itiraz, veya esas hakkında başka bir işleme geçmeden evvel hakkında karar istenen diğer herhangi bir itiraz yazılı olarak Karşı-Muhtıranın verilmesi için tayin edilen süre içinde yapılacaktır. Davalıdan başka herhangi bir tarafın yapacağı böyle bir itiraz o taraf layihasının verilmesi için tayin edilen süre içinde yapılacaktır.

Divan bu iddiayı kabul etmemiş ve bunun gereçkelerini belirtmiştir. Buna göre; Genel Sened'den ilk defa Yunanistan'ın 10 Ağustos 1976 tarihli dilekçesinde bahsedildi. Türk Hükümeti ancak o zaman Genel Sened hakkında fikir beyan etmek fırsatını buldu. 18 Ağustos 1976 da Türk ve Yunan Hükümetlerine İçtüzüğün 66. maddesi gereğince, halka açık duruşmaların 25 Ağustos 1976 da yapılacağı bildirildi ve tarafların geçici tedbir hakkındaki görüşlerini bildirmeleri istendi.

23 Ağustos 1976 da Başkatip Türkiye'nin Hollanda Büyükelçisine Türk Hükümetinin Yunan talebi hakkında, varsa, görüşlerini yazılı olarak Divan'a bildirme hakkına sahip olduğunu bildirdi. 25 Ağustos 1976 da Türk Hükümeti "Yunan Hükümetinin Lahey 10 Ağustos 1976 tarihli Geçici Tedbirler Hakkındaki Talebi Konusunda Türk Hükümetinin Gözlemleri" başlığını taşıyan bir belgeyi Divan'a intikal ettirdi. Bu belgede Türk Hükümeti özellikle Genel Sened'in 39. maddesi 3. paragrafının, mütekabiliyet esasına göre, kendisine çekinceye istinat etme hakkını verdiğini belirtti. Bu resmi ifâde, 39. madde 3. paragrafı manasında, bir başvurma teşkil eder. Türkiye duruşmaya gelmedi ve herhangi bir iptidai itirazda da bulunmadı. Fakat İçtüzük hükümleri arasında yazılı görüşmelerin gönderilmesini ve bu suretle yetkiye itiraz edilmesini yasaklayan bir hüküm yoktur. Divan'ın kendisi 11 Eylül 1976 tarihli Arakararında Türk Hükümetinin gözlemlerine dikkati çekmiştir. Bu da gösteriyor ki, Divan'ın önündeki bilgilere göre Türkiye'nin (b) çekincesine usulüne uygun şekilde başvurmadığı söylenemez. Divan usulüne uygun şekilde ileri sürülen çekinceyi dikkate aldı diye de kendisini Türkiye'nin yerine koymuş olmaz. Statünün 53. maddesine göre Divan bunu yapmak zorundadır.

Yunanistan'ın bu noktadaki itirazı Divan tarafından haklı olarak reddedilmiştir. Gerçi İçtüzüğün 79. maddesi Karşı-Muhtıranın verilmesi için tayin edilen süre doluncaya kadar tarafların her türlü itirazlarını yapabileceklerini belirtir. Türkiye'nin itirazı ise geçici tedbir talebi dolayısıyla kendisine tayin edilen süre içinde yapılmıştır. Divanın

belirttiği gibi, iptidai itirazların yazılı olarak yapılmasına nai bir hüküm ne İçtüzükte ne de Statüde yer almaktadır. Divanın Türkiye'nin itirazını dikkate almakla kendisini Türkiye'nin yerine koyduğu iddiası da doğru değildir. Statünün 53. maddesi açık bir şekilde Divan'a karşı tarafın talebi üzerine veya re'sen, yetkisi konusunda kendini tatmin etmesi görevini yüklemektedir²⁹. Divan yetkili olup olmadığını re'sen araştırmaya mecburdur. Bunu geçmişte de yapmıştır. Binaneleyh, Divan Yunanistan'ın iptidai itirazlar hakkındaki itirazını reddetmekle haklıydı.

D - (b) Çekincesinin Yorumu

a - Yunanistan'ın Görüşü

Takip etme kolaylığı bakımından hatırlatalım:

Yunanistan Ege ihtilafında Divan'ın yetkili olduğunu söylerken, inter alia, Genel Senedin 17. maddesine dayanmıştı. Fakat aynı Yunanistan Genel Senede katılırken çekince-ler ileri sürmüştü. Bu dava bakımından önemi olan çekince, (b) çekincesidir. Bu çekincenin metnini yukarıda verdik. Eğer Ege ihtilafının (b) çekincesinde tasavur edilen bir ihtilaf olduğu kabul edilirse, Divan bu ihtilafa bakamaz. Çünkü, çekince Divan'ın bakamayacağı ihtilafları ortaya koymuştu. İşte, Yunanistan (b) çekincesinin hem "ülke statüsü" ile ilgili, hem de aynı zamanda milletlerarası hukuka göre münhasıran devletlerin milli yetkisine giren sorunlarla ilgili uyuşmazlıkları istihdaf ettiğini; kıta sahanlığı sorununun münhasıran milli yetkiye giren bir sorun olmadığını; bundan dolayı da (b) çekincesinin bu ihtilafı ilgili olmadığını ileri sürmüştür.

29) Statünün 53. maddesi şöyledir:

1- Taraflardan birisi Divan önüne çıkmaz veya davasını savunmazsa, diğer taraf Divan'dan kendi lehine karar vermesini isteyebilir.

2- Divan, bunu yapmadan önce, sadece 36 ve 37 maddelere göre yetkili olması hususunda değil, fakat talebin olay ve hukuk bakımından doğru olduğu hususunda da kendini tatmin etmelidir.

Yunan Hükümetinin bu yorumu esas itibarıyla gramatiktir; "et notamment", (ve, bilhassa) kelimelerinin lafzi yorumu esas alınmıştır. Çekince metninde "et, notamment" kelimeleri "les differends ayant trait au statut territorial de la Grèce" (Yunanistan'ın ülke statüsü ile ilgili ihtilaflar) ifadesinden önce gelmektedir. Yunan Hükümetine göre bu kelimelerle, "Yunanistan'ın ülke statüsü ile ilgili ihtilaflar"ın münhasıran milli yetkiye giren meselelerle ilgili ihtilaflara ilâveten ve onlardan ayrı bir ihtilaflar kategorisini yaratmanın düşünülemediği ortaya konulmuştur. Bu kelimelerin amacı, (b) çekincesinde yer alan "Yunanistan'ın ülke statüsü ile ilgili ihtilafların" münhasıran milli yetkiye giren meselelerle ilgili ihtilafların tarifine girdiğini göstermektedir. Burada sadece vurgulanması arzulanan ihtilafların bir örneği olarak zikredilmişlerdir. Başka bir ifadeyle, Yunanistan (b) çekincesinde ülke statüsü ile ilgili ihtilafların milli yetkiye giren meselelerle ilgili ihtilaflardan ayrı ihtilaflar olmadığını; "ve, bilhassa", sözlerinden sonra belirtilen ülke statüsü ile ilgili ihtilafların sadece daha önce belirtilen ihtilaflar kategorisinin örneği olarak vurgulandıklarını iddia etmiştir.

Eğer Yunanistan'ın bu iddiası doğru olsaydı, kıta sahanlığı ile ilgili ihtilaflar münhasıran milli yetkiye giren meselelerle ilgili ihtilaflar olmadığı için, (b) çekincesinin söz konusu Ege ihtilaflarını kapsamadığı ve bundan dolayı da Divan'ın ihtilafta yetkili olduğu sonucunu çıkarmak gerekirdi.

Yunanistan bu iddiasını desteklemek için güvenilir sözlüklerden destek aramıştır³⁰. Buna göre, **notamment** (bilhassa) kelimesi "kayda değer şekilde" mânâsına gelir ve "çok sık bir şekilde daha önce tayin edilmiş veya anlaşılabilir olan bir bütünü oluşturan bir veya birden fazla belirli unsura dikkati çekmek" için kullanılır. **Notamment** (bilhassa) kelimesinden önce hemen hemen daima **et**, (ve) kelimesi kullanılır. Daha geniş bir cins veya kategorinin belirli bir örneğini tazammun eder. Öyleyse, bu ifâdenin doğl, alelâde ve çağdaş anlamı Yunan

çekincesinin, milli yetkiye giren meselelerle ilgili ihtilaflardan ayrı olarak ve ona ilâve bir çekince kategorisi olarak ülke statüsü ile ilgili ihtilafları kapsayacak şekilde yorumlanmasını engeller.

b - Türkiye'nin görüşü

Duruşmalara katılmayıp görüşlerini yazılı şekilde Divan'a intikal ettiren Türkiye bu hususta daha ziyade Divan'ın daha önce Kuzey Denizi Kıta Sahanlığı Davasında verdiği karara istinat etmiştir. Buna göre; kıyı devletin kara ülkesinin denize doğru ve deniz altında doğal bir **uzantısını** teşkil eden kıta sahanlığı alanlarıyla ilgili haklar o devletin kara ülkesi üzerindeki egemenliğine binaen **ipso facto** ve **ab initio** vardır. Bu haklar, deniz dibini araştırma ve kaynaklarını işletme amacıyla egemen hakların kullanılmasında, o egemenliğin bir genişlemesini teşkil eder. Bu haklar kendiliğinden vardır. Onları kullanmak için özel bir işlem yapmaya gerek yoktur. Varlığı beyan edilebilir. Fakat bunun teşkili gerekmez. Bu hak kullanılmasına bağlı değildir. İşte bu nitelikteki kıta sahanlığı hakları açıkca (b) çekincesi, mânâsında her iki devletin de ülkesel statüsünü etkilemektedir. Genel Senedin 39. maddesinin 3. paragrafına göre Türkiye Yunanistan'ın ileri sürdüğü (b) çekincesine başvurabilir; bu ihtilafta Türkiye bu çekinceyi Yunanistan'a karşı ileri sürmektedir.

c - Divan'ın Kararı

aa - Sadece Gramere dayanan bir yorum kabul edilemez.

Divan'a göre Yunanistan'ın (b) çekincesiyle ilgili yorumu kabul edilemez. Çünkü, ülke statüsü ile ilgili ihtilaflar ile milli yetkiye giren meselelerle ilgili ihtilaflar tamamen farklıdır. Andlaşma hükümlerinde, bizzat Genel Senedin 39. maddesi 2. paragrafında ve Statünün 36. maddesi 2. paragrafında bu ihtilaflar ayrı tutulmuşlardır. Bundan başka, ülke statüsü ile ilgili ihtilafları milli yetkiye giren meselelerle ilgili ihtilafların içine ithal etmek birincisini ehemmiyetten düşürür.

30) Bkz: ICJ, Reports, 1978, s 21 vd.

Ayrıca, sadece gramere dayanan bir yorum kabul edilemeyeceği gibi, bu tarzdaki Yunan iddiası **notamment** kelimesinin önüne arkasına konulan virgülleri de ihmal etmektedir. "et, notamment les différéands... ifâdesinde "et" kelimesi en azından daha önce tasrih edilenlere ilâve bir ihtilaflar kategorisini getiren gerçek bir bağlaç olarak düşünülmüş olabilir. Ama, her halükarda, Divan sadece metnin gramatik yorumu ile yetinmez. (b) çekincesinin iki ayrı çekinceden oluştuğu fikri ağır basmaktadır.

Evvelâ, Genel Senedin 39. maddesi 2. paragrafında ileri sürülebilecek çekinceler tahdidi olarak sayılmış ve izin verilebilecek çekinceler belirtilmiştir.

a- .....

b- Milletlerarası hukuka göre münhasıran devletlerin milli yetkisine giren meselelerle ilgili ihtilaflar

c- Belirli davalar veya ülke statüsü gibi açıkça tasrih edilmiş konularla ilgili ihtilaflar veya açıkça tasrih edilmiş kategorilere giren ihtilaflar

(b) Çekicesinin yapısı, Genel Sened tarafından bir kategoriye konulmuş olan "Yunanistanın ülke statüsüyle ilgili ihtilafları" Genel Senedin başka bir kategoriye koyduğu milli yetkiye giren meselelerle ilgili ihtilafların sadece bir örneği olarak görmek niyetiyle bağdaşmıyor. Eğer böyle bir şey olsaydı, Yunan katılma belgesini hazırlayanlar **et, notamment** (ve, bilhassa) kelimelelerinin olduğu yere **y compris** (dahil) sözlerini koyar, **et, notamment**, kelimelerini de **y compris**'in yerine koyardı. (Divanın bu yorumuna göre (b) çekincesi şöyle olurdu: "Yunanistan'ın ülke statüsüyle ilgili ihtilaflar, ve bilhassa, limanlar ve ulaştırma yolları üzerindeki egemenlik hakları ile ilgili ihtilaflar da dahil, milletlerarası hukuka göre münhasıran devletlerin milli yetkisine giren ihtilaflar" İkinci olarak, Milletlerarası Daimi Adalet Divanının statüsünün 36. maddesi 2. paragrafına göre Divan'ın mecburi yetkisini kabul eden Yunanistan deklarasyonu tartışmasız bir şekilde Yunanistan'ın ülke statüsü ile ilgili ihtilaflar hakkında özerk bir çekince ihtiva ediyordu. Yunanistan'ın beyanı şu çekincelere tabi idi:

a- Limanlar ve ulaştırma yolları üzerindeki egemenlik hakları ile ilgili ihtilaflar da dahil, Yunanistan'ın ülke statüsü ile ilgili ihtilaflar.

b- .....

Şimdi Yunanistan'ın, hem genel Senede hem de Statünün 36/2. maddesinde "Yunanistan'ın ülke statüsü ile ilgili ihtilaflara" verilen kapsamdan daha farklı bir kapsamı (b) çekincesini vermiş olduğu kabul edilemez.

Yunanistan, 1934 ve 1937'de Statünün 36/2. maddesi altında kabul ettiği mecburi yetki kaydını yenilediği zaman "Yunanistanın ülke statüsü ile ilgili ihtilaflar" hakkındaki çekincelerin şeklini değiştirmemişti. Buda bizim (Divanın) görüşümüzü teyid eder.

Yunanistan, Divan'ın bu güçlü mantığı ve mükemmel yorumu karşısında o zamanki siyasi iklimin ülke statüsü ile ilgili ihtilaflar hakkında özerk bir çekinceyi bertaraf etme imkanını verdiğini ileri sürülmüştür.

Divan bu iddiayı şu karşı düşüncelerle reddetmiştir:

1 - Öyleyse, Yunanistan Milletlerarası Daimi Divanın mecburi yetkisini kabul ederken neden ülke statüsü ile ilgili ihtilaflar hakkında ayrı bir çekince koydu ve muhafaza etti?

2 - Genel Sened'e katılma çok daha büyük bir rizikoyu gerektiriyordu; çünkü Genel Senedin barışçı çözüm usulleri sadece adli tasviyeyi değil, bazı durumlarda siyasi ihtilafların dahi hakkaniyet esaslarına göre çözümünü öngörür. Yunanistan'ın Senedde yer alan daha geniş usullere kendini tabi tuttuğu zaman ülke statüsü ile ilgili ihtilaflar hakkındaki çekincesinin kendisine sağladığı himayeyi azaltmayı düşünmüş olması hemen hiç de düşünülemez.

3 - Yunanistan'ın o zamanlar imzaladığı sözleşmelere ülke statüsü ile ilgili çekinceler koyması Bulgaristan'la olan ülke ihtilaflarından kaynaklanıyordu. Tarih bize bunu ispatlamaktadır.

Yunanistan, öte yandan, ülke statüsü ile ilgili ihtilaflar çekincesinin milli yetkiye giren meselelerle ilgili ihtilaflar hakkındaki çekincesiyle birleştirilmesinin birincisinin kap-

samını azaltsa dahi, Yunanistan'ın kendisini koruma kaygısına düştüğü taleplere karşı bu birleşmenin takviyeli bir karşı engel, keyfiyet bakımından geliştirilmiş bir himaye ve bir çifte-sürgü sağladığını ileri sürmüştür.

Divan bu iddiayı da reddetmiştir. Divan'a göre bu iddiayı ileri sürenler Daimi Divan'ın Fas-Tunus Davasında verdiği istişari görüşü dikkate almamaktadır. Çünkü, Daimi Divan'ın belirttiği gibi hangi meselenin münhasıran milli yetkiye girdiği sorunu nisbi bir sorundur; Milletlerarası hukukun gelişmesine bağlıdır. Prensip olarak milletlerarası hukukun düzenlemediği ve böylece devletin milli yetkisine giren bir mesele, devletin o mesele hakkında başka bir devlete karşı taahhütler üstlenmesi halinde bu sıfatını kaybeder. Bundan dolayı, Yunanistan'ın ülke statüsü ile ilgili çekincesini milli yetki çekincesi ile birleştirilmek suretiyle, ülke statüsü çekincesinin kapsamını azaltmayı düşündüğü tasavvur edilemez.

Öte yandan, Yunanistan tarafından Divan'a sunulan ve Daimi Divan'ın mecburi yetkisini kabul etmesinden önce Politis'in Yunan Dışişleri Bakanlığına gönderdiği bir mektup ile katılma belgesiyle ilgili olarak Yunan meclisine sunulan kanun tasarısının gerekçesini kapsayan bazı iç belgeler, ülke statüsü ile ilgili çekincelerin milli yetkiye giren meselelerle ilgili çekincelerden farklı olduğunu ortaya koymuştur.

bb - Yunanistan'ın 1928 tarihli Genel Sened'e katıldığı 1931 yılında kıta sahanlığının bilinmediği ve dolayısıyla bu kavramın ülke statüsü kavramı içerisinde mâtalâa edilemeyeceği iddiası.

Yunanistan'a göre 1928'de Genel Sened imzalandığı zaman ve Yunanistan 1931'de bu Sened'e taraf olduğu zaman kıta sahanlığı bilinmiyordu. Bu sebeple, ülke statüsü kavramı kıta sahanlığını içerecek şekilde mütalâa edilemez. Nitekim, Petroleum Development... tahkiminde hakem 1939'da verilen bir imtiyazın 1945'de ortaya çıkan kıta sahanlığını kapsayacak şekilde anlaşılamayacağını belirtti.

Divan bu iddiayı reddetmiştir. Divan'a göre belli bir şahsa değerli mallarını ferağ eden her kimsenin sadece o anda sahip ol-

duğu mallarını devrettiği şeklinde bir karine olabilir. Fakat, bir devlet kendisini mecburi barışçı çözüm usullerine tabi kılarken genel mahiyette olan bir ihtilaflar kategorisinin bu usuller dışında kalacağını beyan ederse durumu farklıdır. Bir kere katılma belgesindeki "Yunanistan'ın ülke statüsü" ifâdesinin milletlerarası hukuka göre ülke statüsü kavramına giren herhangi bir meseleyi kapsadığı kabul edilince, bunun milletlerarası hukukunun evrimini izlemesinin ve belirli bir zamanda o ifâdeye verilecek anlama tekabül etmesinin düşünüldüğü ortaya çıkar. Genel Sened en genel mânâda ve sürekli bir barışçı çözüm usulü anlaşmasıydı. Böyle bir anlaşmada ülke statüsüne ve milli yetkiye katkı, değişmez bir mânânın verildiği düşünülemez.

Hukukun Evrimi :

Yunanistan bu Divan'ın yetkili olduğunu ispat etmek için genel senedin 17. maddesine dayanıyor. Bu maddeye göre tarafların hakları hususunda anlaşamadıkları ihtilaflar.. sözkonusudur. Genel sened 1928 tarihlidir. Yunanistan bu tarihli bir anlaşmada sözü edilen hakların, 1928'de bilinmeyen kıta sahanlığı haklarını bahsedebilecek kadar hukukun evrimini izlediğini kabul etmektedir. Peki, benzer terim olan "ülke statüsünün" neden aynı gelişmeyi izlemeyeceğini kabul edelim?

Yunanistan, ayrıca Ege'deki kıta sahanlığı haklarının bu denizde sahip olduğu (12 adaları da dahil) adalardan kaynaklandığını söylüyor. 12 ada 1947'de Yunanistan'a geçti. Yunanistan şimdi 1931'deki Yunan coğrafyasını değil, şimdiki coğrafyasının dikkate alınarak Genel Senedin yarımunu istiyor. Peki, ülke statüsü kavramı neden bu ülkede meydana gelen değişikliğin ışığında yorumlanmasın?

Yunan çekincesinde de yer alan milli yetki ile ilgili meselelerin, muhtevası zamanla değişmektedir. Dolayısıyla neyin milli yetkiye girdiği zamana göre farklı olmaktadır. Aynı çekinceye yer alan ülke statüsü kavramı neden zamanla gelişmesin, bunu anlamak zordur.

Öyleyse, çekinceler milletlerarası hukukun bugünkü hali ile yorumlanmalıdır.

Divan (b) çekincesinin yorumunda milletlerarası hukukta meydana gelen değişimleri, gelişmeleri dikkate alacağını belirledikten sonra, ülke statüsü ile ilgili ihtilafların kıta sahanlığını sınırlandırma kavramına girip girmeyeceğini araştırmıştır.

Divan'a göre karara bağlanacak sorun kıta sahanlığı haklarının **ülke statüsü** ifâdesi içine girip girmediği değil, (Yunanistan böyle anlıyor), fakat ihtilafın Yunanistan'ın ülke statüsüyle ilgili olup olmadığıdır. Yunanistan'ın gramere dayanan yorumu sınırlı ehemmiyeti haizdir. Ülke statüsü ifâdesinin katı (rigit) bir hukuki ifâde olduğu söylenebilir. Bu ifâde genel bir ifâdedir. Ve anlamları arasına ülkenin çeşitli hukuki durum ve ilişkilerini alır. **Belirli bir meselenin normalen bir devletin ülke statüsü ile ilgili kabul edilip edilemeyeceği bu suretle o durumun belirli şartlarına bağlıdır.**

Yunanistan'a göre bu ihtilaf Türkiye ile Yunanistan arasındaki kıta sahanlığı sınırının tesbiti ile ilgilidir ve kıta sahanlığı ülke statüsüne yabancısıdır (dışındadır). Milletlerarası hukuka göre kıta sahanlığı üzerindeki haklarla ilgili bu ihtilaf ülke statüsü ile ilgili olarak telakki edilemez.

Bu iddia kabul edilemez. Şöyleki: Yunanistan bazı adalarının Ege'de kendilerine ait kıta sahanlığını sahip olup olmadığı ve Türkiye ile kendisi arasında bir sınır sözleşmesi gerekip gerekmediğini ihtilafı bir mesele olarak Divan'a getirmiştir. İhtilafın özü anılan Yunan adalarının bir kıta sahanlığı üzerinde hak sahibi olup olmadığıdır. Sınırın tespiti karara bağlanacak tali bir sorundur.

Önce adaların kıta sahanlığına sahip olduğu tespit edilmeli ki sınırlandırma olsun. Kaldı ki, Türkiye adaların Türk kıta sahanlığı üzerinde birer yükseltiden ibaret olduğunu ve kendilerine ait kıta sahanlığı olmadığını iddia etmektedir. Türkiye temel sorunu bir sahip olma (hak) sorunu olarak telakki etmektedir.

Sınırlamanın tamamen ülke statüsüne yabancı olduğu da söylenemez. Herhangi bir sınırlandırma sorunu sınırlanacak alanların üzerinde bir ölçüde hak sahipliğinin tesbitini gerektirir.

İhtilaf Türkiye ve Yunanistan'ın milletlerarası hukuk tarafından tanınmış kıta sahanlığı haklarının tespiti hakkındadır. Öyleyse, sınır tespit etmek gerekir. Tıpkı kara ülkesi sınırlarının tespiti gibi burada da istikrar, daimilik vardır. Bu sınırlar bakımından dahi yapılan anlaşmalar temel şart değişikliklerine tabi olmaz.

Sorun bu ihtilafın Yunanistan'ın ülke statüsüyle ilgili olup olmadığıdır. Yoksa, ihtilafı hakların hukuken ülke statüsüyle ilgili haklar telakki edilip edilmeyeceği değildir. Kıta sahanlığı üzerinde hak sahibi olma ve onun sınırlandırılmasıyla ilgili haklar tabiatı gereği ülke statüsüyle ilgili olmaya meyalıdır. Bir devletin kıta sahanlığı üzerindeki hakları doğrudan doğruya hem devletin egemenliğinin bir cüzü hem de o egemenliğin bir türevidir. Kuzey Denizi kıta Sahanlığı Davaları bunu doğrular. O davalarda Divan kararının doğal uzantısını kıyı devletin aynı kıta sahanlığı üzerinde duran diğer devletlere karşı kıta sahanlığı haklarının kapsamını tayin etme kriteri olarak vurguladı.

Bu kritere hem Türkiye hem de Yunanistan tarafından görüşmeler esnasında istinat edilmiştir. Kıta sahanlığı "kara denize hükmeder, prensibinin cari olduğu" bir kavramdır. Devletin kara ülkesi üzerindeki münhasır egemenliği sebebiyledir ki, kıta sahanlığı üzerinde arama ve işletme hakları hukuken devlete ait olur. Kısaca, kıta sahanlığı devletin ülkesel egemenliğinin hem bir cüzü hem de bir müştakıdır. Buradan, ülke statüsü ifâdesinin hukuken kıta sahanlığı üzerindeki arama ve işletme haklarının kapsadığı sonucu çıkar. Bu haklarla ilgili bir ihtilaf ülke statüsü ile ilgili bir ihtilaf gibi görünmektedir.

Bunlardan dolayı Divan'a göre bu ihtilaf (b) çekincesi mânâsında Yunan ülke statüsüyle ilgilidir.

Divan, Türkiye ile Yunanistan'ın 30 Ekim 1930 da Ankara'da imzaladığı Yunan-Türk Dostluk, Tarafsızlık, Uzlaştırma ve Tahkim Antlaşmasının derdest dava üzerindeki etkisini, bu Anlaşmaya istinat edilmediği için incelememiştir³¹.

31) Suriyeli hakim Tarazi'nin bu anlaşma

E - Müşterek Brüksel Bildirisine Göre
Divan'ın Ege İhtilafını İncelemeye
Yetkili Olduğu iddiası

a- Yunanistan'ın Görüşü

Yunanistan Brüksel Müşterek Bildirisinin Ege İhtilafını Divan'a götürme hususunda bir anlaşma teşkil ettiğini iddia etmiştir. Buna göre; bir bildirinin bir anlaşma teşkil etmesi için geleneksel şekil, dostluk ifâdeleri, başlıca prensip ve iyi niyet beyanlarından başka, anlaşma mahiyeti olan hükümleri kapsamı gerekli ve yeterlidir. Müşterek Bildiride iki Başbakan ihtilafın Divan'a sunulmasını "**kararlaştırdılar**". Bu ifâde ihtilafın Divan'a götürülmesi hususunda karşılıklı taahhütleri belirten "karar" ve "yükümlülük" ifâdesidir. Bildiriye geçirilmiş olan anlaşma bir müzakere taahhüdünden öte bir şeydir ve doğrudan doğruya Divan'a yetki vermektedir. Bildiri, ayrıca, tarafların yükümlülüklerini yerine getirmesi için lazım olan bir icra anlaşması yapmalarını emreder ve taraflardan birinin böyle bir anlaşmayı reddetmesi diğer tarafa tek taraflı olarak Divan'a gitme izni verir. Kaldı ki, en az özel anlaşma kadar Divan'a gitme yetkisi veren Bildiri hiçbir icra anlaşmasının yapılmasını gerektirmemektedir. Nihayet, şayet Divan'a gitmek için tamamlayıcı bir anlaşma yapmak gerekiyorsa, tarafların iyi niyetle böyle bir anlaşmayı müzakere etmek görevi vardır.

b- Türk Hükümetinin Görüşü

Türk Hükümeti 25 Ağustos 1976 da Divan'a intikal ettirdiği müşahadelerinde bir bildirinin bir anlaşma teşkil etmeyeceğini; böyle olsaydı anlaşmanın en azından Türkiye tarafından onaylanması gerektiğini; Yunanistan'ın bu gerçeği iyi bildiğini belirtmiştir. Türk Hükümetine göre, Divan'a sunulacak problemin kapsamı konusunda taraflar anlaşmaya varamamıştır. Böyle bir durumda meselenin tek taraflı olarak Divan'a götürülebileceği söylenemez. Özel anlaşma olmadan ihtilafın getirilmesi konusunda hiç bir taahhüd olmamıştır. Taraflar Ege Denizi kıta sahanlığı ile ilgili uzmanlar toplantısının çabuklaştırılmasını ve öne alınmasını kararlaştırmışlardır. Nitekim, Yunanistan dahi özel

bir anlaşmanın yapılarak ihtilafın öyle Divan'a havale edilmesi için son zamanlara kadar çaba sarf etmiştir³².

c- Divan'ın Kararı

Divan'a göre, şekil bakımından, bir bildirinin bir ihtilafı tahkime veya adli çözüme götürme hususunda bir anlaşma teşkil etmesini önliyecek bir milletlerarası hukuk kuralı yoktur. Brüksel Müşterek Bildirisinin böyle bir anlaşma teşkil edip etmediği esas itibariyle Bildirinin açıklık kazandırdığı hareket ve işlemin niteliğine bağlıdır. Brüksel Bildirisine geçirilmiş olan hareket ve işlemin niteliğini tespit etmek için Divanın herşeyden önce Bildirinin hükümleri ile onun hazırlandığı belirli şartları dikkate alması gerekir.

Divan 31 Mayıs 1975 tarihli Brüksel Bildirisinin yayınlanmasına kadar iki hükümet arasında Ege ihtilafı konusunda cereyan eden yazışmaları ve görüşmeleri kronolojik bir sıra içinde incelemiştir. Buna göre; Türkiye görüşmelerden ve karara bağlanacak sorunların tespitinden sonra ihtilafın sonra müştereken Divan'a havale edilmesini istiyordu. Bildiride bu tavrın değiştiğini gösteren bir emare yoktur. Bildirinin iki Başbakanın bazı problemlerin barışçı usullerle, kıta sahanlığı probleminin ise Divan tarafından çözümlenmesi kararını içerdiği doğrudur. Fakat aynı Başbakanlar kıta sahanlığı uzmanlar toplantısının üzerinde cereyan edeceği çizgileri tespit ettiği ve görüşme tarihini öne almayı kararlaştırdığı da doğrudur. Bu tavır Türkiye'nin önceki tutumuyla, yani ihtilafı müştereken ve özel bir anlaşmayla Divan'a havale etme tutumuyla bağdaşmazlık etmemektedir. Oysa, ayrı bir uzmanlar toplantısının yapılması kararı tek taraflı olarak ihtilafın Divan'a götürülmesi hususunda sınırsız ve hemen icra edilecek bir taahhülle bağdaşmaz. Türkiye'nin daha önce ihtilafı konuları belirleme ve vuzuha kavuşturma ko-

ile Brüksel Müşterek Bildirisinin karşılıklı etkisini inceleyen ayrı görüşü için bkz. ICJ, REPORTS, 1978, s. 55-60.

32) Bkz: Milletlerarası Münasebetler Türk Yıllığı, 1976, XVI, s. 200-203.

nusundaki ısrarı Başbakanının bu kadar geniş ve muğlak hükümleri olan bir taahhütü üstlendiğini ihraç eder.

Brüksel Bildirisinden sonraki gelişmeler de Başbakanların hemen ve derhal ihtilafın Divan'a havalesini kararlaştırmadıklarını ortaya koymaktadır. Bildirinin yayınlandığı şartlar ve Bildirinin hükümleri şartsız bir havalenin öngörülmediği sonucunu vermektedir. Bu sebeplerle de, Brüksel Bildirisi Divan'a ihtilafa bakabilme yetkisi vermeye yeterli değildir.

SONUÇ

1 - Divan önüne getirilen ihtilafı yetkili olup olmadığını tespit etmek için re'sen araştırma yapabilir. Bu araştırmayı şimdiye kadar hakkıyla yaptığını ispat etmiştir.

2 - Bu davada Yunan iddiası reddedilmesine rağmen, iptidai itiraz olarak ileri sürülmesi gereken hususların zamanında ileri sürülmezse, daha sonra dinlenemeyeceği anlaşılmaktadır.

3 - Divan milletlerarası hukukta **hukuki uyumsuzluk** ve **siyasi uyumsuzluk** ayırımını kabul etmekle beraber, Ege ihtilafının hukuki bir ihtilaf olduğuna karar vermiştir.

4 - Bir ihtilafın Divan'a götürülmesi karar verinceye kadar diğer barışçı çözüm yollarını işletmeyi engellemediği gibi, diğer barışçı çözüm yollarına başvurulmuş olması da Divan'a gitmeye ve Divan'ın davaya devam etmesine engel teşkil etmez.

5 - Divan'dan neyi istediğini iyi hesaplamak gerekir. Yunanistan Divan'dan Ege'de bazı adalarla Türkiye arasında kıta sahanlığının sınırlandırılmasını istemiştir. Fakat, böyle bir hareket herşeyden önce bir hak sahipliği sorununu ortaya çıkarmıştır.. Kimin neye sahip olduğu bilinmeden sınırlandırma

yapılması mümkün değildir. Bundan dolayı, Divan ihtilafı kıta sahanlığı haklarının ülke statüsüyle ilgili haklar olup olmadığı değil, ihtilafın Yunanistanın ülke statüsüyle ilgili bir ihtilaf olup olmadığı olarak görmüştür.

6 - Türkiye'nin Divan'ın yetkisizliğine ilişkin savunması genelde tasvip bulmuştur; esasa müessir noktalar doğrulukla tesbit edilmiştir. Ancak, Genel Sened'in geçerliliği hakkında Dünya'da 1960 lı yıllarda koparılan gürültülere rağmen, Türkiye'nin bu konuda sessiz kalmış olmasının sebepleri bilinmemektedir.

Bu karar bir kere daha şunu ortaya koymuştur ki, devletlerin dış politikası tesbit edilir ve yürütülürken çok taraflı düşünmek gerekir. Bir hususta lehte olabilecek bir iddia ve tutum bir başka hususta aleyhte sonuç verebilir. Dış politika bir bütündür ve o şekilde muhafazası gerekir.

7 - İddia ve savunmada tutarlı olmak çok önemlidir. Aksi halde, olumsuz sonuçlar olabilir. Nitekim Yunanistan'ın kendisi tarafından Divan'a sunulan Politis'in mektubu ve Genel Sened'e katılma Kanununun gerekçeleri kendi aleyhine işlemiştir. Gene kıta sahanlığının 1930 ların başında bilinmediğini, kendisinin bu tarihlerde kabul ettiği andlaşmalarda kullandığı ülke statüsü kavramının kıta sahanlığı kavramına yabancı olduğunu savunmuş, fakat o tarihlerde bilinmediğini söylediği kıta sahanlığı haklarının kendisi tarafından 1947 de iktisap edilen adalar bakımından tesbitini istemiştir. Milli yetki çekincesi ile ülke statüsü çekincesinin birleştirildiğini söylemiş, fakat, benzer tarihleri taşıyan diğer belgelerde bu çekincelerin farklı kabul edildiği görülmüştür. Kısacası, iddia ve müdafada, yalnız içinde bulunanlar zaman bakımından değil, ilgili bütün zamanları dikkate alarak tutarlı olmak gerekir.